UO‘T: 634.5.632.7.632.9

SURXONDARYO VILOYATIDA SUVSIZLIKKA CHIDAMLI BO‘LGAN XANDON PISTA DARAXTI YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI VA UNING ZARARKUNANDALARIGA QARSHI KURASH CHORALARI

A.N.Qurbanov
TerDMA universiteti assistant-o’qituvchi,
Sh.N.Toshmamatova
G.U.Abdixoliqova
TerDMA universiteti talabalari
qurbanov@gmail.com

Annotatsiya Respublikamiz janubi Surhondaryo viloyatida pista daraxtlarida uchraydiganzararkunandalar, ularning keltiradigan zarari, bioekologik xususiyatlari vazararkunandalarga qarshi kurash choralari bo‘yicha ma’lumotlar yoritilgan.
Kalit so‘zlar: Pista, zararkunanda, biologik, kimyoviy, qarshi kurash чоралари
Аннотация: В статье приведены данные о вредителях распространённых на фисташковых деревьях иих приносящих вреда, и биоэкологических особенностях, а также меры борьбы с ними.
Ключевые слова: Фисташка, вредитель, биологический, химический, меры борьбы
Abstract. Found in pistachio trees in our republic pests, their damage, ioecological features and measures and methods of pest control information is highlighted.
Key words: Pistachio, pest, biological, chemical, Measures against pests.

Kirish; Mamlakatimiz Prezidentining pista eksport qiluvchilar uyushmasini tuzish va uning faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarorida lalmi yerlardan, cho’l xududlardan ba’zi hollarda er ostidan artizan orqali chiqariladigan suvlardan foydalangan holda pista ko’chati ekishi orqali, pistaga bo’lgan ichki bozor extiyojini qondirish, xorijiy davlatlarga eksport qilish, pista ishlab chiqarish hajmini yanada ko‘paytirish va intensiv texnologiyalarni keng joriy etish borasidagi vazifalari belgilab berilgan [1-21]. Shunday ekan suvsizllikka o’ta chidamli bo’lgan yani ildiz sistemasi er qa’riga 40 metrgacha kirib borish xususiyatiga ega bo’lgan xandon pistaning navlarini tanlab ekish maqsadga muvofiq hisoblanadi.Bunday navlardan Ahmadiy va Akbariy navlarini misol

tariqasida olishimiz mumkin. Yer sharoitidan kelib chiqib qator oralarini 4x4 dan 5x5 sxemalarda ekish intensiv ekish usuli natijalarini beradi.

Xandon pistaning tarkibida 60 foizgacha yog‘, 20 foizgacha oqsil, 4 foizgacha qand, mikro va makro elementlar, temir, mis, marganes, fosfor, yod, kalsiy, ruh (sink), uglevodlar, mineral tuzlar, hid beruvchi modda, dubil, karatin, A, D.Ye, S, V, RR va boshqa darmondorilar mavjud. Xandon pista qon tarkibi va jigar faoliyatini yaxshilaydi hamda yurak-qon tomir kasalliklari rivojlanishini oldini oladi. Ularni har kuni iste’mol qilish o‘pka va boshqa organlar saratoni xavfini kamaytirishga yordam beradi, immunitetni oshiradi, xotirani mustahkamlaydi. Shu bilan birgalikda pista ko’chatini tauyorlashda va pista daraxtiga zarar beradigan bir qator zararkunandalari mavjud. Shulardan biri bo’lgan Ildiz nematodasi, g’all nematodasi,bo’rtma nematoda kabi zararli organizmlar

pista ko’chatini tauyorlashda ularga qarshi kurash muhim ahamiyatga ega xisoblanadi ya’ni erga tashlangan urug murtagiga nematodalar kirib olib, u erda ko’payib boradi va pista hosilga kirgandan keyin hosildorlikning keskin kamayib ketishiga sababchilaridan biri bo’lib qoladi.Shuning uchun pista urugini mahsus konteynerlarga ekishdan oldin, urugni avvalombor kasallik keltiruvchi zamburuglarga qarshi fungitsidlar bilan,kasallik keltiruvchi bakteriyalarga qarshi

bakteridsidlar bilan,ekish tuproqlarini nemotidsid preparatlari bilan ishlov berib undan keyin urugni ekish kerak bo'ladi .

Pista urug'xo'ri yoki yo'g'onoyoqlisi (Euritoma plotnicovi Nik). Bu zararkunanda asosan pistaning mevasi bilan oziqlanadi. Pista urug'xo'ri yoki yo'g'onoyog'i bilan zararlangan pistani rangi va meva atrofi holatiga qarab sog'lom mevadan farq qilish oson. Zararlangan mevaning meva qatlami qizg'ish rangda bo'ladi, bu esa to'kilmagan mevada kelgusi yil bahorgacha saqlanadi. Zararlangan mevaning po'sti bujmayib qoladi va uni danagidan ajratib bo'lmaydi. Agar bunday mevani bahorda daraxtdan uzib va chaqib ko'rilsa, danak ichida mag'iz o'rniga yo'g'onoyoqlining lichinkasi bo'ladi. Pista yo'g'onoyoqlilari pista mevasiga jiddiy zarar yetkazadi. Ba'zan butun hosilni nobud qilib qo'yadi. Bobotog' sharoitida esa pista mevasini qariyb 40-50 % zararlaydi. Bu zararkunanda Markaziy Osiyoning pista o'sadigan barcha joylarida uchraydi. Bu hasharotning tanasi sarg'ish-qo'ng'ir tusda, ba'zi joylari qoramtirroq bo'ladi. oyoqlari, mo'ylovlarining asosiy va bukiladigan bo'g'imlari to'q sariq, ingichka qismi esa qo'ng'irroq sariq tusda, qanotlarining tomirlari, boshi qora tusda bo'ladi. Tanasining uzunligi 4-4,5 millimetrgacha keladi. Pista urug'xo'ri yoki yo'g'onoyoqlilarning lichinkalari pista mag'izi bilan oziqlanib, uning ichida rivojlanadi. Pista yo'g'onoyoqlisi bir yilda ikkita avlod beradi. Birinchi avlodi Bobotog' sharoitida to'kilmagan pista ichida hali oziqlanib ulgurmagan lichinkalari uchraydi, ular aprel-may oylarigacha oziqlanadilar va ayrimlari iyun oyining o'rtasigacha oziqlanishni davom ettiradilar. Boshlang'ich g'umbaklari esa mayning birinchi dekadasi oxirida vujudga keladi. Pista po'stloqxo'ri (Chaltoptelius westitus Rey.). Pista daraxtining eng xavflizararkunandasi hisoblanib, Qozog'iston, Tojikiston, Qrim va Kavkazda uchraydi. O'zbekistonning pista o'sadigan hamma xududlarida keng tarqalgan. Tavsifi. Qo'ng'iz qora, qanotqalqonlari sariq-qo'ng'ir tangachali bo'lib, ola-bula simmetrik tusda. Ustki qanotlari malla rangda, ularda yonma-yon joylashgan nuqtalardan iborat jo'yaklari bor; ustki qanotlarining asosiy cheti ko'tarilib turadi. Tanasini uzunligi 3-3,5 mm keladi. Qo'ng'izlar pista daraxtining yosh novdalarida oziqlanadi. Ular novdalarni kemirib kurtakka kiradi, so'ngra novdaning o'zagini kemira boshlaydi. Pista po'stloqxo'rining lichinkalari odatda daraxt tanasi va yo'g'on shox po'stlog'ining ostida rivojlanadi. Ular ko'pincha yo'g'onroq shoxga joylashishni yaxshi ko'radi, kuchli zarar keltirish oqibatda shox va tanalar quriydi. Urg'ochisining uzunligi 2,5-4,5 sm va kengligi 1,5-2 mmkeladi. Lichinkalari har tomondan, odatda 12-16, kamdan kam hollarda 25 donadan yo'l-yo'li bo'lib, ular uzun va po'stloq ostiga to'g'ridan-to'g'ri boradi. Yashash tarzi. Pista po'stloqxo'ri imago va lichinka davrida qishlaydi.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings
INTERNATIONAL CONFERENCES OF PRACTICE

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aslbekov S., Tursunov K. (2022). *O'zbekistonning janubiy hududlarida pista yetishtirishning o'ziga xosligi*. Qishloq xo'jaligi jurnali, 15(3), 45–52.
2. Berdikulov R., Norboev M. (2021). *O'zbekistonda pista yetishtirish texnologiyalari: ilmiy nazariy asoslar*. Ilm va taraqqiyot, 4(2), 113–120.
3. Karimov A. (2020). *Pista daraxtini sug'orish texnologiyalari va tuproq tayyorlash usullari*. Agrotexnika jurnali, 8(4), 32–38.
4. Ismatov H., Mamadaliyev R. (2019). *O'zbekiston iqlim sharoitida pista yetishtirish va uning afzalliklari*. Ekologik tadqiqotlar jurnali, 6(1), 87–94.
5. Mahmudov F., Alimov S. (2018). *Pista yetishtirishda zararkunandalarga qarshi biologik kurash usullari*. O'simliklarni himoya qilish ilmiy jurnali, 3(2), 22–28.
6. Xusanov A., Mo'ydinova S. (2025). *Pista (Pistacia vera L.) zararkunandalariga oid*. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 2(4.4), 146–148
7. . Abdinazarov. (2024). THE EFFECT OF VARIOUS COMPOSTS ON THE AMOUNT OF SALTS IN THE SOIL. *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies*, *3*(3), 13–16. Retrieved from https://econferenceseries.com/index.php/scms/article/view/4075
8. Абдиназаров, Ж., & Болтаев, С. (2023). СУРХОНДАРЁ ВИЛОЯТИНИНГ ТАҚИРСИМОН ТУПРОҚЛАРИ ШАРОИТИДА ИНГИЧКА ТОЛАЛИ ҒЎЗАНИ ПАРВАРИШЛАШДА ҚЎШИМЧА ОЗИҚАЛАРНИНГ ТАЪСИРИНИ ЎРГАНИШ. *AGROINNOVATSIYA*, *1*(1), 118-121.
9. Болтаев, С., Абдиназаров, Ж., & Ибрагимов, Х. (2023). СУРХОНДАРЁНИНГ ТАҚИР ТУПРОҚЛАРИ ШАРОИТИДА ИНГИЧКА ТОЛАЛИ ҒЎЗАНИ ПАРВАРИШЛАШДА ҚЎШИМЧА ОЗИҚАЛАРНИНГ ТАЪСИРИНИ ЎРГАНИШ. *Научный Фокус*, *1*(5), 193-196.
10. Jamshid, A., & Mahliyo, A. (2024). THE EFFECT OF APPLYING VARIOUS RATES OF COMPOST ON THE AMOUNT OF HARMFUL SALTS IN MODERATELY SALINE MEADOW-TAKIR SOILS. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, *3*(35), 277-281.
11.Абдиназаров, Ж., Паянов, О., & Каримова, К. (2024). ТАҚИРСИМОН ТУПРОҚЛАРИ ШАРОИТИДА ТУРЛИ КОМПОСТЛАР, ТУПРОҚНИ УМУМФИЗИКАВИЙ ХОССАЛАРИГА ТАЪСИРИ. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, *3*(35), 320-325.
12. РЎЗИЕВА, И., АБДИНАЗАРОВ, Ж., & РЎЗИМУРОДОВ, Д. ASSESSMENT OF THE QUALITY OF IRRIGATED GRASSLAND SOILS. *UNIVERSITETI XABARLARI, 2020,[3/1] ISSN 2181-7324*.
13. Болтаев, И. Б., Аскарова, З. Ш., & Абдиназаров, Ж. А. (2015). СОДЕРЖАНИЕ ОРГАНИЧЕСКОГО УГЛЕРОДА И ВАЛОВОГО АЗОТА В ПОЧВЕ ПРИ ВНЕСЕНИИ НАВОЗА РАЗЛИЧНОЙ СТЕПЕНИ РАЗЛОЖЕНИЯ. In *Актуальные вопросы развития аграрной науки в современных экономических условиях* (pp. 146-147).

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings
INTERNATIONAL CONFERENCES OF PRACTICE

14. Boltayev, S. M., Abdurahimov, N., Abdinazarov, J., & Turdiyev, B. Surxondaryoning taqir tuproqlari sharoitida ingichka tolali g'o'zani parvarishlash agrotexnologiyasida qo'shimcha oziqlantirishning ahamiyati. *Qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirishda dozarb masalalar va uni rivojlantirish istiqbollari nomli konferensiya ma'teriallari to'plami*.

15, Jamshid, A., & Otabek, X. (2024). BENTONITLI VA FOSFORITLI KOMPOSTLARNING TUPROQDAGI ZARARLI TUZLAR MIQDORIGA TA'SIRI. *Научный Фокус*, *2*(20), 1-3.

16, Абдиназаров, Ж., & Курбанов, А. (2024, December). ИНГИЧКА ТОЛАЛИ ҒЎЗАНИ ПАРВАРИШЛАШДА ҚЎШИМЧА ОЗИҚАЛАРНИНГ ТАЪСИРИНИ ЎРГАНИШ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 3, No. 29, pp. 80-83).

17. Jamshid, A., & Otabek, K. UOT 631.67: 631.4 DISTRIBUTION AND APPLICATION OF BIOGUM IN AGRICULTURE.

18. Jamshid, A., & Mahliyo, A. (2024, December). QO 'SHIMCHA OZIQALARNING INGICHKA TOLALI G 'O 'ZANI O 'SISH VA RIVOJLANISHDA TA'SIRI. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE* (Vol. 3, No. 29, pp. 106-110).

19. Jamshid, A., & Asror, K. (2024). THE COMPOSITION OF VARIOUS COMPOSTS BASED ON BENTONITE, PHOSPHORITE, AND MANURE USED IN THE EXPERIMENT. *PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS*, *4*(40), 95-99.

20. Болтаев, С., Бойназаров, О., Имамов, Ф., Абдиназаров, Ж., Артиқова, Д., & Турдимов, Б. (2021). ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ НЕТРАДИЦИОННЫХ ОРГАНО-МИНЕРАЛЬНЫХ КОМПОСТОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ ПЛОДОРОДИЯ ПОЧВЫ. *Life Sciences and Agriculture*, (3-4 (7-8)), 46-61.

21. Абдиназаров, Ж., Мурадова, Ш., & Бегалиева, Н. (2025). ТУПРОҚГА ТУРЛИ КОМПОСТ ҚЎЛЛАНИЛГАНДА ТУПРОҚНИ УМУМФИЗИК ХОССАЛАРИГА ТАЪСИРИ. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, *3*(29), 114-120.

International Conferences
Open Access | Scientific Online | Conference Proceedings
INTERNATIONAL CONFERENCES OF PRACTICE